

DIRECTORY OF
OPEN ACCESS
JOURNALS

"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

international scientific-practical journal

ALMATY, KAZAKHSTAN

ISSN: 3007-8946

15 SEPTEMBER 2025

els.education23@mail.ru

irc-els.com

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**

Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kuspanova
Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)
T. Khushruz (Uzbekistan)
A. Azizbek (Uzbekistan)
F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

15 сентября 2025 г.
Almaty, Kazakhstan

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17212667>
ОӘЖ 631.115.2

ЖЕР УЧАСКЕЛЕРІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ(САЛЫСТЫРМАЛЫ САТУ, КІРІС, ШЫҒЫН)

БЕЙСЕМБАЙ НҰРАЙ МЕЙРАМҚЫЗЫ
ЕРАЛИЕВ АЙДОС ДОСАЛЫҰЛЫ
АМАНГЕЛДІ МӨЛДІР МӘДИҚЫЗЫ
МӘЛІК АЯУЛЫМ ЗЕЙІЛБЕКҚЫЗЫ
МАХМУТОВА ТАҢШОЛПАН БАЙБОЛҚЫЗЫ

Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті КеАҚ
«Жер ресурстарын басқару, сәулет және дизайн» факультеті
«Кадастр» мамандығының студенттері

Ғылыми жетекші: **БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ**
Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада Жер учаскелерін бағалау әдістері қазіргі нарық жағдайында маңызды рөл атқарады, себебі олар жердің құнын анықтау арқылы түрлі экономикалық және қаржылық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл әдістер экономикалық, әлеуметтік және құқықтық жағдайларға байланысты өзгеріп отырады. Әр әдіс өзінің қолдану саласына, мақсаттарына және жердің типіне байланысты тиімді болып келеді. Бұл мақалада жер учаскелерін бағалау әдістерінің үш негізгі түрін, яғни салыстырмалы сату әдісі, кіріс әдісі және шығын әдісі егжей-тегжейлі талқыланады.

Түйінді сөздер: Жер учаскелерін бағалау, жер учаскесі, бағалау салыстырмалы сату әдісі, кіріс әдісі, шығын әдісі, нарықтық құн, инвестиция, табыс әкелу, құрылыс құны, инфрақұрылым, экологиялық жағдай, құқықтық мәртебе, жердің құны, бағалаушы, қаржылық операциялар, құрылыс және қалпына келтіру, жердің пайдалану мақсаты

Жер учаскелерін бағалау — жердің нарықтық құнын анықтау мақсатында қолданылатын процесс. Жердің бағасы әртүрлі факторларға байланысты, мысалы, оның орналасқан жері, пайдалану мақсаты, инфрақұрылымға жақындығы, экологиялық жағдайы, құқықтық мәртебесі және басқа да аспектілер. Жер учаскесінің құны оның сипаттамалары мен нарықтық сұранысқа байланысты өзгеріп отырады.

Жер учаскелерін бағалауда қолданылатын негізгі әдістерге салыстырмалы сату әдісі, кіріс әдісі және шығын әдісі жатады. Бұл әдістердің әрқайсысы өз ерекшеліктеріне ие және әртүрлі жағдайларда тиімді болуы мүмкін. Жер учаскесін бағалау әдетте жердің құнын анықтауға бағытталған әдістер мен тәсілдерді қолдануды талап етеді. Бұл процесс көптеген факторларға тәуелді болады: жердің орналасқан жері, оның пайдалану мақсаты, инфрақұрылымға жақындық, құқықтық мәртебесі, экологиялық жағдайы және нарықтағы сұраныс пен ұсыныс жағдайы. Жер бағасының дұрыстығын қамтамасыз ету үшін әрбір әдіс өз ерекшеліктеріне қарай таңдалады[1].

Жер учаскелерін бағалаудың маңызы

Жер бағалаудың маңызы өте зор. Біріншіден, бұл әдіс жерді сатып алу немесе сату кезінде қажетті болады. Екіншіден, жердің нарықтық құны жер салықтары мен төлемдерін есептеу үшін қажет болуы мүмкін. Үшіншіден, жердің бағасы инвестициялық шешімдер қабылдау кезінде маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, жердің құны мүліктік дауларды шешуде де маңызды фактор болуы мүмкін.

Жер учаскелерін бағалаудың негізгі әдістері

Жер учаскелерін бағалауда негізінен үш негізгі әдіс қолданылады: салыстырмалы сату әдісі, кіріс әдісі және шығын әдісі[2].

Салыстырмалы сату әдісі

Салыстырмалы сату әдісі — бұл жер учаскесінің бағасын анықтау үшін нарықтағы ұқсас жерлердің сатылым бағаларын салыстыру әдісі. Бұл әдіс негізінен жердің нарықтық құнын анықтауға арналған. Жер учаскесі мен оның сипаттамаларына ұқсас басқа жерлердің сатылым бағасы зерттеліп, бағалаушы түзетулер енгізе отырып, жердің бағасын анықтайды. Салыстырмалы сату әдісі өте тиімді, өйткені ол нақты мәмілелерге негізделген, сондықтан нарық жағдайын жақсы көрсетеді.

Артықшылықтары:

- Бұл әдіс нақты нарықтық мәмілелерге негізделеді, яғни ол нарықтық жағдайларды дәл көрсетеді.

- Қарапайым әрі тиімді әдіс.

Кемшіліктері:

- Ұқсас жерлердің жетіспеуі немесе бірегей жерлерді табудың қиындығы.
- Нарық жағдайының өзгеруі бағалаудың дәлдігіне әсер етуі мүмкін[3].

Кіріс әдісі

Кіріс әдісі жердің құнын оның болашақтағы табыс әкелу мүмкіндігіне байланысты бағалауға негізделген. Бұл әдіс әсіресе коммерциялық немесе ауыл шаруашылығына арналған жерлерді бағалау кезінде тиімді. Жердің табыс әкелу мүмкіндігі оның болашақта әкелетін кірісін болжау арқылы анықталады. Мысалы, ауыл шаруашылығына арналған жердің өнімділігі мен одан алынатын табыс мөлшері есептеліп, осы кірістердің ағымдағы құны анықталады.

- Болашақтағы табыстардың құны жердің құнын дәл анықтауға мүмкіндік береді.

- Инвесторлар үшін пайдалы, себебі олар жердің ұзақ мерзімді табыс әкелу мүмкіндігін бағалайды.

Кемшіліктері:

- Болашақтағы табыстарды болжау қиын, әсіресе нарықтағы жағдайлар өзгерсе.
- Жердің нақты табыстылығы туралы мәліметтердің болмауы бағалауды қиындатуы мүмкін.

Шығын әдісі

Шығын әдісі — жер учаскесіндегі барлық құрылыстар мен инфрақұрылымдардың қайта құру немесе қалпына келтіру құнын есептеуге негізделген. Бұл әдіс әдетте жер учаскесінде құрылыстар немесе басқа да объектілер болған жағдайда қолданылады. Шығын әдісі бойынша жердің құны құрылыс материалдарының бағасы, еңбек шығындары және құрылымның тозу деңгейі сияқты факторлар арқылы есептеледі.

Артықшылықтары:

- Құрылыстардың қайта құру немесе қалпына келтіру құнын есептеу арқылы нақты бағалауға мүмкіндік береді.

- Бұл әдіс әсіресе бұрыннан бар құрылыстарды бағалауда тиімді.

Кемшіліктері:

- Құрылыс пен қалпына келтірудің нақты шығындарын болжау қиын болуы мүмкін.
- Тозу мен басқа да факторларды ескеру бағалауды күрделендіреді[4].

Жер учаскелерін бағалауда ескерілетін негізгі факторлар

Жер учаскесінің бағасы көптеген факторларға тәуелді. Олардың ішінде ең маңыздысы — жердің орналасқан жері, оның пайдалану мақсаты, инфрақұрылымға жақындық, құқықтық жағдайы және экологиялық жағдайы.

1. **Жердің орналасқан жері** — Жердің қала орталығына жақын немесе алыста болуы оның құнына әсер етеді. Мысалы, қала маңындағы жерлер әдетте жоғары бағаланады, өйткені оларда инфрақұрылым жақсы дамыған және оны коммерциялық мақсатта пайдалану мүмкіндігі бар.

2. **Пайдалану мақсаты** — Жердің қандай мақсатта пайдаланылатыны да оның бағасына әсер етеді. Мысалы, ауыл шаруашылығына арналған жердің бағасы құрылыс үшін қолданылатын жерден төмен болуы мүмкін.

3. **Инфрақұрылымға жақындық** — Жердің жолдарға, электр қуаты мен су жүйелеріне жақын орналасуы оның құнын арттырады. Жерге қолжетімді инфрақұрылым оның пайдалану мүмкіндіктерін кеңейтеді.

4. **Құқықтық жағдайы** — Жердің құқықтық мәртебесі де оның бағасына әсер етеді. Егер жерге қатысты даулар немесе құқықтық шектеулер бар болса, оның құны төмендеуі мүмкін.

5. **Экологиялық жағдайы** — Жердің экологиялық жағдайы да оның құнына әсер етеді. Мысалы, экологиялық зиянға ұшыраған жерлердің бағасы төмен болуы мүмкін[5].

Қорытынды

Жер учаскелерін бағалау — бұл нарықтық экономика жағдайында маңызды рөл атқаратын процесс. Жердің бағасын анықтау үшін әр түрлі әдістер қолданылады, олардың ішінде салыстырмалы сату әдісі, кіріс әдісі және шығын әдісі ең кең таралған. Әрбір әдіс өзінің артықшылықтары мен кемшіліктеріне ие, сондықтан бағалаушы жер учаскесінің сипаттамаларына және нарықтық жағдайларға байланысты әдісті таңдайды. Жер бағасын дұрыс анықтау үшін барлық негізгі факторларды ескеру қажет. Жер учаскелерін бағалау — бұл экономикалық және қаржылық маңызды процесс, себебі ол жердің нарықтық құнын анықтауға бағытталған және әртүрлі мақсаттарға пайдаланылатын маңызды ақпаратты береді. Жердің бағасы тек қана оның физикалық сипаттамаларына ғана емес, сонымен қатар құқықтық, экологиялық және әлеуметтік жағдайларына да байланысты болады. Сондықтан жер учаскесінің бағасын анықтау үшін көптеген факторларды ескеру қажет, соның ішінде жердің орналасқан жері, инфрақұрылымға жақындығы, пайдалану мақсаты, экологиялық жағдайы және құқықтық мәртебесі.

Жер учаскелерін бағалау үшін қолданылатын негізгі әдістер — салыстырмалы сату әдісі, кіріс әдісі және шығын әдісі — әрқайсысы белгілі бір жағдайларда тиімді болып табылады. Салыстырмалы сату әдісі нарықтағы нақты мәмілелерге негізделіп, қолжетімді ақпаратты пайдаланып жердің құнын анықтауға мүмкіндік береді. Кіріс әдісі жердің болашақта әкелетін табысын бағалау арқылы оның құнын есептейді, бұл әсіресе коммерциялық мақсаттағы жер үшін маңызды. Ал шығын әдісі жер учаскесіндегі құрылымдардың немесе инфрақұрылымдардың құнын қалпына келтіру арқылы бағалайды, бұл әдіс көбіне арнайы жағдайларда, мысалы, құрылыс пен қалпына келтіру қажеттілігі туындағанда пайдаланылады.

Сонымен қатар, жер бағасын анықтау кезінде оның экологиялық жағдайы мен құқықтық мәртебесі, инфрақұрылымның дамуы және жердің орналасқан аймағы секілді факторлар да ерекше мәнге ие. Мұның бәрі жердің нарықтық құнын анықтауда басты рөл атқарады және әрбір бағалаушы осы факторларды ескере отырып, ең дұрыс әдісті таңдауы қажет.

Жер учаскесін бағалау — бұл кәсіби мамандардың, бағалаушылардың атқаратын жауапты жұмысы. Әрбір бағалау

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мельников, В. С. «Жер бағалау негіздері». – Алматы: Экономика, 2014.
2. Хрусталева, А. В. «Жер бағалауы: теориясы мен әдістері». – Мәскеу: ИНФРА-М, 2018.
3. Назаров, М. В. «Жер учаскелерін бағалау әдістері». – Алматы: Қазақ университеті, 2016.
4. Мухамеджанов, Р. Т. «Жер ресурстарын басқару және бағалау». – Астана: Елорда, 2017.
5. Левченко, О. В. «Құрылыс және жер нарығы: баға мен бағалау негіздері». – Алматы: Жібек жолы, 2015.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17212704>
ОӘЖ 631.115.2

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕДЕГІ МҮЛІК САЛЫҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ӘРІПҚОЖА ДИАНА ЕРАЛХАНҚЫЗЫ
СЫРБАЕВА ГҮЛНАЗ АБДУМАЛИКҚЫЗЫ
САТЫБАЛДЫ АРУЖАН ҚАЛМЫРЗАҚЫЗЫ
ОРАҚОВА ПАНАЖАН ТӨЛЕГЕНҚЫЗЫ
СУЛТАНКЕРЕЕВА ЗАРИНА ЕРКІНҚЫЗЫ

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті КеАҚ
«Жер ресурстарын басқару және сәулет» институты
«Кадастр» мамандығының студенттері

Ғылыми жетекші: **БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫҰЛЫ**
Астана қ., Қазақстан

***Аңдатпа:** Бұл мақалада халықаралық тәжірибедегі мүлік салығының негізгі ерекшеліктері қарастырылды. Әлем елдерінде мүлік салығының қалыптасу принциптері, есептеу тәсілдері мен әлеуметтік-экономикалық рөлі талданды. Сондай-ақ, Қазақстандағы мүлік салығын жетілдіру үшін шетелдік тәжірибелерді қолдану мүмкіндіктері ұсынылды.*

***Тірек сөздер:** мүлік салығы, халықаралық тәжірибе, салық жүйесі, шетелдік модельдер, Қазақстан*

Кіріспе

Қазіргі заманда мүлік салығы көптеген елдердің салық жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол мемлекеттік бюджет кірісінің тұрақты көзі ретінде әлеуметтік және экономикалық бағдарламаларды қаржыландыруда ерекше рөл атқарады. Халықаралық тәжірибеде мүлік салығының әртүрлі үлгілері қолданылады, олардың әрқайсысы елдің экономикалық даму деңгейіне, салық саясатына және әлеуметтік құрылымына байланысты ерекшеленеді.

Мүлік салығы тек қана экономикалық мәнге ие емес, сонымен қатар әлеуметтік теңдікті қамтамасыз етуде де маңызды құрал болып табылады. Әлем елдерінде бұл салықтың қолдану тәжірибесі әртүрлі, кейбір мемлекеттерде ол негізгі табыс көзі болса, енді бір елдерде қосымша салықтық түсім ретінде қарастырылады.

Халықаралық тәжірибедегі мүлік салығы

Әлемдік тәжірибеде мүлік салығы әртүрлі нысандарда жүзеге асырылады. Мысалы, АҚШ-та жылжымайтын мүлік салығы жергілікті бюджеттің негізгі кіріс көзі болып табылады және оның мөлшері мүліктің нарықтық құнына негізделеді. Бұл салық жергілікті биліктің мектептерді, ауруханаларды және басқа да әлеуметтік инфрақұрылымдарды қаржыландыруына мүмкіндік береді[1].

Еуропа елдерінде мүлік салығы көбіне прогрессивті сипатта болады, яғни мүліктің құны жоғарылаған сайын салық мөлшері де артады. Мысалы, Францияда қымбат үйлер мен жылжымайтын мүлікке жоғары мөлшерлеме қолданылады, ал арзан мүлік иелері жеңілдіктерге ие. Бұл жүйе әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған.

Азия мемлекеттерінде, әсіресе Жапония мен Кореяда, мүлік салығы қоғамдағы табыс айырмашылығын азайту үшін қолданылады. Жапонияда бұл салық мемлекеттік бюджетке түсімнің маңызды бөлігі болып саналады және аймақтық теңгерімді қолдауға бағытталған[2].

Қазақстандағы мүлік салығы және шетелдік тәжірибе

Қазақстанда мүлік салығы жеке және заңды тұлғалардан алынады. Қазіргі қолданыстағы жүйеде мүліктің нарықтық құны толық ескерілмейді. Бұл жағдай салық түсімдерінің нақты болмауына және бюджет кірісін толықтырудағы қиындықтарға әкелуі мүмкін.

Шетелдік тәжірибелерді ескере отырып, Қазақстанда мүлік салығын жетілдіру үшін келесі шараларды қолдануға болады:

1. Мүлікті нарықтық құн бойынша бағалау жүйесін енгізу.
2. Салық мөлшерлемесін табыс деңгейіне байланысты икемді ету.
3. Әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ететін прогрессивті модельді енгізу.
4. Жергілікті бюджеттердің тұрақты кірісін қамтамасыз ету үшін мүлік салығын аймақтық деңгейде күшейту.

Бұл шаралар салық жүйесін әділетті әрі тиімді етіп, халықтың әлеуметтік жағдайын ескеруге мүмкіндік береді[3].

Қорытынды

Жалпы алғанда, халықаралық тәжірибедегі мүлік салығының ерекшеліктерін зерттеу Қазақстан үшін өзекті мәселе болып табылады. Әлемдік үлгілерді талдау отандық салық жүйесін жетілдіруге және бюджет кірістерін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету үшін мүлік салығын тиімді қолданудың маңызы зор.

Қорытындылай келе, Қазақстан үшін мүлік салығының халықаралық тәжірибесін зерттеу арқылы ұлттық салық жүйесін дамыту, экономиканың тұрақтылығын арттыру және әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету бағытында жаңа қадамдар жасау қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Musgrave, R. A. & Musgrave, P. B. Public Finance in Theory and Practice. – New York: McGraw-Hill, 1989.
2. Bird, R. M. & Slack, E. International Handbook of Land and Property Taxation. – Edward Elgar Publishing, 2004.
3. Тұрғамбаев А.Ә. «Салық жүйесі және салық салу». – Алматы: Экономика, 2020.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17212726>
ОӘЖ 631.115.2

ЖЕР САЛЫҒЫ МЕН МҮЛІК САЛЫҒЫН ЕСЕПТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

МУСАХАН ЭЛЬДАР ҚАЙЫРБЕКҰЛЫ
КЕНЕСАРЫ ДІНМҰХАММЕД АСХАТҰЛЫ
ЕРАЛИЕВ АЙДОС ДОСАЛЫҰЛЫ
ЖҰМАХАН АЛДИЯР БАУЫРЖАНҰЛЫ
АЙТМАҒАМБЕТОВ ДАМИР НҰРЛАНҰЛЫ

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті КеАҚ
«Жер ресурстарын басқару, сәулет» институты
«Кадастр» мамандығының студенттері

Ғылыми жетекші: **БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫҰЛЫ**
Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы жер салығы мен мүлік салығының мазмұны, құқықтық негіздері және есептеу ерекшеліктері қарастырылады. Жер салығы мен мүлік салығы – мемлекеттік бюджет кірісінің маңызды бөлігі болып табылатын жергілікті салықтар. Олардың есептелуі мен төлену тәртібі азаматтар мен заңды тұлғалардың міндеттерін айқындайды. Мақалада салық түрлерінің объектілері, салық мөлшерлемелері, жеңілдіктер мен жеңілдетілген тәртіптер талданып, практикалық тұрғыда қолданылу ерекшеліктері ашып көрсетіледі.

Тірек сөздер: жер салығы, мүлік салығы, салық кодексі, салық мөлшерлемесі, жергілікті бюджет, салық төлеуші, салық салу объектісі.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының салық жүйесі – мемлекеттің экономикалық саясатының негізгі тетіктерінің бірі. Салықтар арқылы мемлекет бюджетті қалыптастырып қана қоймай, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етеді, аймақтардың дамуына қолдау көрсетеді және азаматтардың жауапкершілігін арттырады.

Жер салығы мен мүлік салығы – жергілікті бюджетке түсетін негізгі салықтар қатарына жатады. Бұл салық түрлерінің рөлі тек қаржылық ресурстарды қалыптастыруда ғана емес, сонымен қатар қоғамдық қатынастарды реттеуде де айқын байқалады. Мысалы, жер салығы азаматтар мен ұйымдарды жерді ұтымды пайдалануға, жер ресурстарын қорғауға ынталандырса, мүлік салығы меншік иелерінің жылжымайтын мүлікті тиімді пайдалануы мен мемлекет алдындағы жауапкершілігін ұлғайтады [1].

Негізгі бөлім

1. Жер салығының мазмұны мен есептеу тәртібі

Жер салығы – жер учаскесін иеленгені немесе пайдаланғаны үшін төленетін міндетті төлем. Қазақстан Республикасының Салық кодексінде бұл салықтың объектісі, мөлшерлемелері және жеңілдіктері нақты көрсетілген [1].

Салық салу объектілері:

- жеке және заңды тұлғалардың меншігіндегі немесе тұрақты пайдалануындағы жер учаскелері;

- жалға алынған мемлекеттік жерлер.

Салық мөлшерлемелері:

Жер салығы жердің нысаналы мақсатына, орналасқан аумағына және көлеміне қарай белгіленеді. Мәселен, ауыл шаруашылығы жерлеріне, елді мекен жерлеріне және өндірістік аймақтарға әртүрлі ставкалар қолданылады.

Ерекшеліктері:

- Жеке тұлғалар үшін салық сомасы жыл сайын 1 қаңтардағы жағдай бойынша жер учаскесінің алаңына байланысты есептеледі.

- Заңды тұлғаларда есептеу күрделірек: жер учаскесінің категориясына қарай кадастрлық құны мен базалық мөлшерлемелер қолданылады.

- Кейбір санаттағы азаматтарға (мүгедектер, көпбалалы отбасылар және т.б.) жеңілдіктер қарастырылған.

Жер салығының экономикалық мәні – жерді тиімді пайдалану мен қорғауды ынталандыру, ал фискалдық рөлі – жергілікті бюджетті тұрақты табыс көзімен қамтамасыз ету [2].

2. Мүлік салығының мазмұны мен есептеу тәртібі

- Мүлік салығы – меншік құқығындағы жылжымайтын мүлік үшін төленетін міндетті төлем. Жеке тұлғалар үшін салық салу объектісіне тұрғын үйлер, пәтерлер, саяжайлар, гараждар, шаруашылық құрылыстар жатса, заңды тұлғалар үшін – олардың балансындағы ғимараттар мен құрылыстар жатады [1].

Салық салу объектілері:

- жеке тұлғалар үшін – тұрғын үйлер, пәтерлер, саяжай үйлері, гараждар және басқа да ғимараттар;

- заңды тұлғалар үшін – балансында тұрған ғимараттар, құрылыстар.

Салық мөлшерлемелері:

- Жеке тұлғалар үшін мүлік салығының мөлшері объектінің құнына қарай пайызбен есептеледі (0,05%-дан 1% аралығында).

- Заңды тұлғалар үшін мөлшерлеме жалпы орташа жылдық баланстық құннан 1,5% деңгейінде белгіленген.

- Бұл салықтың ерекшелігі – жылжымайтын мүліктің құны жыл сайын өзгеруі мүмкін. Сондықтан бағалау органдарының мәліметтері маңызды рөл атқарады. Жалпы алғанда, мүлік салығы мемлекеттің әлеуметтік бағдарламаларын қаржыландыруға, жергілікті инфрақұрылымды дамытуға тұрақты кіріс көзі болып табылады [3].

3. Жер салығы мен мүлік салығының ортақ және айырмашылық жақтары

Жер салығы мен мүлік салығы екеуі де жергілікті салықтарға жатады және аймақтық бюджеттердің табысын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Екеуінің ортақ белгісі – салық төлеушілер қатарында жеке де, заңды тұлғалар да бар, сондай-ақ әлеуметтік санаттағы азаматтарға жеңілдіктер қарастырылған. Сонымен бірге, екі салық та меншік иелерінің жауапкершілігін арттыруға бағытталған.

Дегенмен, олардың айырмашылықтары да бар. Жер салығының негізгі объектісі – жер учаскесі, ал мүлік салығының объектісі – ғимараттар мен құрылыстар. Жер салығы көбіне жердің ауданы мен кадастрлық құнына байланысты есептелсе, мүлік салығы мүліктің нарықтық немесе баланстық құны негізінде анықталады. Жер салығының экономикалық мақсаты – жерді тиімді пайдалану болса, мүлік салығының мақсаты – меншік иесінің қаржылық жауапкершілігін қамтамасыз ету.

Осы ерекшеліктерді ескере отырып, жер салығы мен мүлік салығы мемлекеттің фискалдық саясатының маңызды элементтері болып табылады [4].

Қорытынды

Жер салығы мен мүлік салығы – Қазақстан Республикасының салық жүйесінде маңызды орын алатын жергілікті салық түрлері. Олар тек бюджетті толықтыру құралы ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ететін және меншік иелерін жауапкершілікке баулитын тетіктердің бірі.

Жер салығы жер ресурстарын қорғауды, тиімді пайдалануды көздесе, мүлік салығы жылжымайтын мүлікке қатысты қаржылық тәртіпті реттейді. Бұл екі салық түрі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына, жергілікті инфрақұрылымның нығаюына тікелей әсер етеді. Сондықтан олардың есептеу ерекшеліктерін дұрыс түсіну – салық төлеушілердің де, мемлекеттің де мүддесіне сай.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Салық кодексі. 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120-VI ҚРЗ (өзгерістер мен толықтырулармен).
2. Қазақстан Республикасының Жер кодексі. 2003 жылғы 20 маусымдағы № 442-II (өзгерістер мен толықтырулармен).
3. ҚР Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми сайты: <https://kgd.gov.kz>
4. Салық салу негіздері: оқу құралы / Ә.Қ. Құбашев, Г.Т. Есқалиева. - Алматы: Экономика, 2021.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17212754>
ОӘЖ 631.115.2

ЖЕР ЖӘНЕ МҮЛІК САЛЫҚТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТКЕ ӘСЕРІ

НҮРЛАНҰЛЫ ЕРНҮР
СУЛТАНОВ ДАУРЕН ТАЛГАТОВИЧ
ЖАҚЫП ЖЕҢІС ҚАНАТҰЛЫ
ЕРСАИН АРСЕН НҮРҒАЗЫҰЛЫ
АБДУАЛИ НҮРСҰЛТАН ЖАРҚЫНБЕКҰЛЫ

С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық зерттеу университеті, «Жер ресурстарын басқару және сәулет» институтының 4 курс студенттері

Ғылыми жетекшісі: **БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ**

Аңдатпа: Бұл жұмыста Қазақстан Республикасындағы жер және мүлік салығының кәсіпкерлік қызметке тигізетін экономикалық және құқықтық әсері қарастырылады. Салықтардың кәсіпкерлік субъектілеріне түсіретін қаржылық жүктемесі, инвестициялық шешімдерге ықпалы, бизнес жүргізу орны мен нысанын таңдауға әсері нақты мысалдармен талданады. Сонымен қатар, салық жеңілдіктері мен тиімді салықтық жоспарлау арқылы кәсіпкерлікті ынталандыру жолдары сипатталады. Жер және мүлік салығы – кәсіпкерлік үшін тұрақты шығын көзі болғанымен, оларды тиімді басқару бизнестің қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Кілт сөздер: Жер салығы, Мүлік салығы, Кәсіпкерлік қызмет, Салық жүктемесі, Қаржылық жоспарлау, Салық жеңілдіктер, Инвестициялық шешім, Нысаналы мақсат Мемлекеттік салық саясаты, Экономикалық әсер.

Жер салығы — бұл жеке және заңды тұлғалардың жеке меншігіндегі немесе пайдаланудағы жер учаскелері үшін жыл сайын бюджетке төленетін міндетті салық.

Негізі:

- ҚР Салық кодексі, арнайы 373–390-баптар.
- Жергілікті мәслихат шешімдерімен өңірлік ставкалар мен жеңілдіктер белгіленеді.

Жер салығын төлеушілер:

- Жеке тұлғалар (жер иесі немесе тұрақты жер пайдаланушы),
- Заңды тұлғалар,
- Шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ тұлғалар (егер жері болса).

Салық салу объектісі:

- Жер учаскесінің ауданы (шаршы метрмен),
- Нысаналы мақсаты (тұрғын үй, ауыл шаруашылығы, өндірістік, коммерциялық),

Мүлік салығы — бұл жер немесе ғимарат үшін төленетін мемлекетке жарна. Ол салық мөлшерлемесі мен салық базасы негізінде есептеледі. Төлемнің барлық мөлшерлемелері, шарттары мен ережелері ҚР Салық кодексінің 15-бөлімінде келтірілген.

Қандай мүлікке салық салынады?

Салық төленетін мүлік салық салу объектісі болып табылады. Оны объект деп тану оның иесі жеке тұлға немесе компания екендігіне байланысты болады. Сіз Қазақстан азаматы болмасаңыз да салық төлеуіңіз керек болады.

Жеке тұлғалар үшін. Егер сіз мүлік иесі болсаңыз, онда салық келесі объектілерге салынады: жер учаскелері; тұрғын үй-жайлар, ғимараттар, гараждар, автотұрақтар, жертөлелер және басқа құрылыстар.

Заңды тұлғалар үшін. Егер мүлік сіздің компанияңызға немесе сізге жеке кәсіпкер ретінде тиесілі болса, онда төмендегі басқа барлық ғимараттар мен құрылыстарға салық салынады.

Егер сізде келесі объектілер бар болса, онда салық төлеудің қажеті жоқ жер салығы төленетін жер учаскелері;

Қазақстан Үкіметінің шешімі бойынша құрылыс немесе реконструкция уақытша тоқтатылған ғимараттар мен құрылыстар;

құрылыс аяқталмаған объектілер;

кәсіпкерлік қызметте қолданылатын тұрғын үй-жайлар.

Мүлік салығын кім төлемейді?

Кейбір тұлғалар мен ұйымдар мүлік салығын төлемейді. Бұл жағдайлар заңда келтірілген.

Мүлік салығы туралы қысқаша ақпарат: кім және қашан төлейді, оны есептеу тәртібі

Жеке тұлғалар мүлік салығын келесідей төлейді:

- жер учаскелері, тұрғын үй және меншіктегі ғимараттар үшін, бірақ ерекшеліктер бар;
- салық базасына және салық базасының мөлшеріне байланысты мөлшерлеменің негізінде;
- жыл сайын — келесі жылдың 1 қазанына дейін;
- салық төлеудің ең ыңғайлы тәсілі — банктің қосымшасы арқылы.

Заңды тұлғалар мүлік салығын келесідей төлейді:

- меншіктегі, лизингтегі және концессиядағы жер учаскелері, ғимараттар мен құрылыстар үшін, бірақ ерекшеліктер бар;
- кәсіпорынның нысаны мен қызмет түріне байланысты салық базасы мен мөлшерлеменің негізінде;
- бір жыл ішінде төрт төлеммен;
- төлем әдістері — онлайн немесе дербес түрде.

Жеке тұлғалар үшін салықтан босату және салық базасы төмендейтін сома бар. Ол салық сияқты жыл сайын есептеледі және АЕК-ке (айлық есептік көрсеткішке) байланысты болады.

Жер және мүлік салығының кәсіпкерлік қызметке әсері едәуір маңызды, себебі бұл салықтар:

1. Қаржылық жүктеме тудырады

- Кәсіпкер ғимарат (мүлік) пен жер учаскесіне иелік етсе, олар үшін жыл сайын салық төлейді.

- Бұл тұрақты шығын болғандықтан, бизнес-жоспар мен баға саясатына әсер етеді.

Мысалы:

- Үлкен қоймасы немесе жері бар кәсіпорынның салық сомасы да жоғары болады.

2. Жер мен мүлік таңдауға ықпал етеді

- Кәсіпкер қымбат аймақтағы жерді алса — салығы жоғары болады.

- Осы себепті кәсіпкерлер көбіне шеткі немесе ауылдық аймақтарда бизнес ашады.

3. Жеңілдіктер ынталандыру береді

- Мемлекет белгілі салаларға жеңілдік береді (өндіріс, агро-бизнес, жаңадан тіркелген кәсіпкерлер).

- Бұл — инвестиция тартуға және бизнесті кеңейтуге себеп.

4. Заңмен есептелгендіктен – ашықтық бар

Жер мен мүлік салығы мемлекеттік кадастр мен бағалау арқылы есептеледі.

- Кәсіпкер салық жүктемесін алдын ала болжай алады, бұл қаржылық тұрақтылық береді.

5. Тиімсіз пайдаланған мүлік пен жерге – шығын

- Пайдаланылмай жатқан мүлік немесе жер үшін де салық төленеді.

- Бұл кәсіпкерді ресурсты тиімді пайдалануға итермелейді.

Жеке тұлғалар үшін:

Жер түрі	Ставка (теңге/м²)
----- -----	----- -----
Тұрғын үй (қалада)	0,20

Тұрғын үй (ауылда)	0,04	
Жайылым, егістік	Кадастрлық бағамен есептеледі	
Коммерциялық мақсаттағы	20,00 және одан жоғары	

Қорытынды.

Жер және мүлік салықтары кәсіпкерлік қызметке тікелей әрі жанама әсер етеді. Бұл салық түрлері кәсіпкерлердің өндірістік және коммерциялық кеңістіктерді пайдалануына байланысты шығындарын арттырады, сол арқылы жалпы қаржылық жүктемені көбейтеді. Сонымен қатар, бұл салықтар инвестициялық шешімдер қабылдауда, өндіріс орындарын орналастыруда және жылжымайтын мүлікке байланысты активтерді басқаруда маңызды рөл атқарады.

Егер салық мөлшерлемелері әділетті, мөлдір және тұрақты болса, олар жергілікті бюджеттерді тиімді толықтырып, инфрақұрылымды дамытуға оң әсер ете алады. Керісінше жағдайда, салықтың шамадан тыс болуы немесе әкімшілік кедергілер кәсіпкерлік белсенділікті төмендетіп, инвестициялық климатты нашарлатуы мүмкін.

Сондықтан мемлекет тарапынан салық саясатын оңтайландыру, шағын және орта бизнеске жеңілдіктер қарастыру, сондай-ақ салық әкімшілігін жеңілдету – кәсіпкерліктің дамуын қолдауда маңызды қадамдар болып табылады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жер кадастрының негіздері / А.Ә. Есімжанов, Р.Р. Махмұтов. – Алматы: Экономика, 2013.
2. Қазақстан Республикасының Жер кадастры туралы заң 2003 ж.
3. http://invest.gov.kz/invest-guide/doing-business/taxation/?utm_source=chatgpt.com.
4. ЖЕР КАДАСТРЫ: Жер ресурстарын басқару және тұрақты дамудың негізгі құралы Орал.
5. СЕЙФУЛЛИН Ж.Т., АБЕЛЬДИНА Р. Қ., НЮСУПОВА Г.Н. электронды оқулық "Жер кадастры" - 5 б.
6. http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K010000209_?utm_source=chatgpt.com.
7. http://egov.kz/cms/kk/articles/for_citizen/home_tax_pay?utm_source=chatgpt.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17212943>
ОӘЖ 631.115.2

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕРГЕ ЖӘНЕ МҮЛІКKE САЛЫҚ САЛУДЫ РЕТТЕЙТІН ЗАҢНАМАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

МАХМУТОВА ТАҢШОЛПАН БАЙБОЛҚЫЗЫ
БЕЙСЕМБАЙ НҰРАЙ МЕЙРАМҚЫЗЫ

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті КеАҚ
«Жер ресурстарын басқару, сәулет және дизайн» институты
«Кадастр» мамандығының студенттері

Ғылыми жетекші: **БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ**
Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада Қазақстан Республикасында жерге және мүлікке салық салуды реттейтін заңнаманың қазіргі жағдайы қарастырылады. Салық салу жүйесінің құқықтық негіздері, жер салығы мен мүлік салығының ерекшеліктері, олардың мөлшерлемелері мен жеңілдіктері баяндалған. Сонымен қатар, 2025 жылдан бастап енгізілген өзгерістер – жеке тұлғалардың жер және мүлік салығын біріктіру арқылы бірыңғай мүлік салығының енгізілуі талданады. Мақалада салық төлеудің заманауи тәсілдері, цифрландыру үрдістері және әлеуметтік осал топтарға арналған жеңілдіктер мәселесі қамтылған. Қорытынды бөлімде Қазақстандағы жер мен мүлік салығының даму болашағы мен жетілдіру бағыттары айқындалады.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, салық салу, жер салығы, мүлік салығы, жергілікті салықтар, Салық кодексі, Жер кодексі, бюджет кірістері, бірыңғай мүлік салығы, салық жеңілдіктері, цифрландыру, e-Salyq Azamat.

Бүгінгі күні Қазақстанда салық салу жүйесі Салық кодексімен реттеледі. Бұл құжатта барлық салық түрлері мен олардың қалай есептелетіні жазылған. Жер мен мүлік салығы – жергілікті салықтарға жатады, яғни түскен қаражаттың бәрі сол аймақтың бюджетінде қалады. Сонымен қатар, жер қатынастары мәселелері Жер кодексінде бекітілген.

Жер салығы

Жер салығының негізгі мақсаты – жерді дұрыс әрі тиімді пайдалану.

- Салық жер учаскесінің көлеміне, орналасқан жеріне және пайдаланылу мақсатына байланысты есептеледі.

- Мысалы, ауыл шаруашылығы жерлері үшін салық мөлшері төменірек болса, қала орталығындағы коммерциялық жерлерге жоғарырақ салық салынады.

- Әлеуметтік жағдайы төмен топтарға жеңілдіктер қарастырылған.

Мүлік салығы

Мүлік салығы – әр азаматтың меншігіндегі үйіне, саяжайына, гаражына және басқа да жылжымайтын мүлкіне төленеді.

- Жеке тұлғалар үшін салық мөлшері – мүліктің кадастрлық құнына байланысты.

- Ал заңды тұлғалар ғимараттарын бухгалтерлік есептегі орташа жылдық құнына қарай салық төлейді.

Бұл салық та жергілікті бюджетке тұрақты түсіп, әлеуметтік жобаларды қаржыландыруға жұмсалады.

Қазіргі жағдай және жаңалықтар

Соңғы жылдары мемлекет салық төлеуді жеңілдетуге күш салып келеді.

- 2025 жылдан бастап жеке тұлғалардың жер және мүлік салығы біріктірілді. Енді азаматтар екі бөлек емес, бір ғана «мүлік салығын» төлейді. Бұл халыққа ыңғайлы болды.

- Салық төлемдерін онлайн жүргізу үшін e-Salyq Azamat қосымшасы енгізілді. Оның көмегімен қарызыңды тексеріп, үйден шықпай-ақ төлеуге болады.

- Ардагерлерге, мүгедектерге және әлеуметтік осал топтарға бұрынғыдай жеңілдіктер сақталған.

- Дегенмен, жер мен мүліктің бағасы кейде нарықтағы құнымен сәйкес келмейді. Сондықтан әділ бағалау жүйесін жетілдіру әлі күнге дейін маңызды мәселе болып отыр.

Қортынды Қорыта айтқанда, Қазақстанда жер мен мүлікке салынатын салықтар – жергілікті бюджеттің тұрақты кіріс көзі. Соңғы өзгерістер төлемдерді жеңілдетіп, азаматтар үшін түсінікті ете түсті. Дегенмен, алдағы уақытта салық салу жүйесін одан әрі әділетті қылу үшін жер мен мүлікті бағалау әдістерін жетілдіру қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995 ж.
2. Қазақстан Республикасының Салық кодексі, 25 желтоқсан 2017 ж.
3. «Жер кодексі» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы №442-ІІ Заңы.
4. ҚР Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми материалдары (2024–2025 ж.).
5. eGov.kz – Қазақстан Республикасының электрондық үкімет порталы.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17212993>

ОӘЖ 631.115.2

ЖЕРГЕ ЖӘНЕ МҮЛІККЕ САЛЫҚ САЛУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘНІ МЕН РӨЛІ

АГИМБАЕВА ДАНА ЕРБОЛҚЫЗЫ
ТОКЕНОВА АНЖЕЛА ЖАНАТОВНА
ӘМІРХАН МЕРЕЙ ДУЛАТҚЫЗЫ
СЕРІК СЫМБАТ ЕРЖІПТҚЫЗЫ
ЕЛІКБАЙ БАЛГЕРІМ ЖОМАРҚЫЗЫ

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті КеАҚ
«Жер ресурстарын басқару, сәулет» институты
«Кадастр» мамандығының студенттері

Ғылыми жетекші: **БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫҰЛЫ**
Астана қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада жерге және мүлікке салық салудың экономикалық мәні мен рөлі қарастырылған. Жер салығы мен мүлік салығының мемлекеттік бюджеттегі орны, олардың әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етудегі маңызы және ресурстарды тиімді пайдалануға ықпалы жан-жақты талданады. Сонымен қатар, аталған салық түрлерінің аймақтық дамудағы және қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылықты нығайтудағы рөлі айқындалады.

Тірек сөздер: жер салығы, мүлік салығы, экономикалық мәні, салық салу, бюджет кірісі, әлеуметтік әділеттілік, ресурстарды тиімді пайдалану, аймақтық даму, мемлекеттік саясат.

Қазіргі заманғы экономикалық жүйеде салықтардың орны ерекше. Әсіресе жерге және мүлікке салынатын салықтардың өзіндік экономикалық мәні мен қоғам дамуындағы рөлі айрықша болып табылады. Бұл салық түрлері тек қана бюджеттің тұрақты кіріс көзі емес, сонымен қатар жер мен мүлікті тиімді пайдалануға ынталандыратын маңызды қаржылық құрал болып саналады.

Салық – мемлекет пен қоғамның экономикалық дамуының негізгі қаржылық құралы. Салық жүйесі арқылы мемлекет бюджетті қалыптастырып қана қоймай, экономикалық қатынастарды реттейді. Қазақстан Республикасының салық жүйесінде жерге және мүлікке салынатын салықтар ерекше орын алады. Олар жергілікті бюджеттердің тұрақты табыс көзі бола отырып, халықтың тұрмыс сапасын жақсартуға, инфрақұрылымды дамытуға, әлеуметтік салаларды қаржыландыруға бағытталған.

Жер салығы – бұл жер учаскесіне меншік құқығы бар немесе тұрақты жер пайдалану құқығы бар жеке және заңды тұлғалар төлейтін салық түрі. Жер салығының объектісі болып жер учаскелері табылады. Салықтың мөлшері жердің алаңы, орналасқан жері және пайдалану мақсатына қарай белгіленеді. Жер салығының негізгі мақсаты – жерді тиімді және ұтымды пайдалануға ынталандыру.

Мүлік салығы – жеке және заңды тұлғалардың меншігіндегі жылжымайтын мүлікке салынатын салық. Жеке тұлғалар үшін мүлік салығы тұрғын үйлерге, саяжайларға, гараждарға және өзге де ғимараттарға салынады. Заңды тұлғалар үшін салық салу объектісі болып олардың балансында тұрған ғимараттар, құрылыстар мен басқа да негізгі құралдар саналады. Салықтың мөлшері жеке тұлғалар үшін мүліктің кадастрлық (бағалау) құнына, ал заңды тұлғалар үшін негізгі құралдардың орташа жылдық құнына байланысты есептеледі.

Жер салығы мен мүлік салығының айырмашылығы олардың салық салу объектісінде. Жер салығы тек жер учаскесіне байланысты алынса, мүлік салығы ғимараттар мен құрылыстар

сияқты жылжымайтын мүлікке қатысты алынады. Екеуі де мемлекеттік бюджетті толықтыруға және салық төлеушілердің мүлікті тиімді пайдалануына бағытталған [1].

Жерге салық салудың экономикалық мәні.

Жер салығы – жерді пайдаланғаны үшін төленетін міндетті төлем. Ол негізінен жер рентасына сүйенеді. Жер рентасы – табиғи ресурстарды пайдаланудан түсетін артық табыс, ал мемлекет осы артықшылықты қоғам игілігіне қайта бөледі.

Жер салығының экономикалық мәні мынада:

- жердің шектеулі әрі қайталанбас табиғи ресурс екенін ескеріп, оны тиімді пайдалануды қамтамасыз ету;

- жерді бос ұстауды болдырмау, жерді игеруге итермелеу;

- жер иелері мен пайдаланушылардың қоғам алдындағы жауапкершілігін арттыру.

Сонымен қатар жер салығы жергілікті бюджеттердің тұрақты табыс көзі болып табылады, өйткені ол меншік құқығына байланысты жүйелі түрде төленіп отырады [2].

Мүлікке салық салудың экономикалық мәні.

Мүлік салығы – азаматтар мен заңды тұлғалардың иелігіндегі жылжымайтын мүлікке салынатын төлем. Ол қоғамдағы әлеуметтік әділеттілікті сақтауға және меншік құқығының әлеуметтік жауапкершілігін күшейтуге бағытталған. Мүлік салығы көбіне тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты, әлеуметтік инфрақұрылымды дамытуға жұмсалады.

Экономикалық тұрғыдан алғанда мүлік салығының мәні:

- әрбір адамның немесе кәсіпорынның иелігіндегі мүлкіне сәйкес қоғамға үлес қосуын қамтамасыз ету;

- пайдаланылмай тұрған немесе артық мүлікті ұстауды тиімсіз қылып, ресурстарды тиімді пайдалануға ықпал ету;

- жергілікті бюджетке тұрақты табыс әкелу арқылы аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету [3].

Жер және мүлік салығының экономикалық рөлі

Біріншіден, мемлекеттік бюджетті толықтыру.

Бұл салықтар – жергілікті бюджеттердің негізгі кіріс көздерінің бірі. Олар әлеуметтік салаларды қаржыландыруға тұрақты негіз қалыптастырады.

Екіншіден, ресурстарды ұтымды пайдалану.

Жер салығы жерді мақсатсыз иеленіп, бос қалдыруға жол бермейді. Мүлік салығы артық ғимараттарды ұстауды тиімсіз қылып, кәсіпорындарды шығынды азайтуға итермелейді.

Үшіншіден, әлеуметтік әділеттілік.

Мүлік көп болған сайын салық та көп төленеді. Бұл табысты қайта бөлу арқылы қоғамдағы теңдікті қамтамасыз етеді.

Төртіншіден, аймақтық даму.

Жер мен мүлік салықтары жергілікті бюджетке түсетіндіктен, әр өңірдің қаржылық дербестігін арттырады. Бұл аймақтардың өзін-өзі дамытуына, инфрақұрылымды жақсартуға мүмкіндік береді.

Жер және мүлік салығының реттеушілік қызметі

Жер және мүлік салығы тек табыс көзі ғана емес, сонымен қатар экономикалық реттеу құралы. Олар:

- меншік қатынастарын реттейді;

- жерді мақсатты пайдалану тәртібін қалыптастырады;

- жылжымайтын мүлік нарығын дамытуға ықпал етеді;

- салық төлеушілердің экономикалық тәртібін заңға сай қалыптастырады [4].

Қорытынды

Жерге және мүлікке салық салу – мемлекеттің экономикалық саясатының маңызды бөлігі. Оның экономикалық мәні – жер мен мүлікті қоғам игілігі үшін тиімді пайдалану, ал рөлі – мемлекеттік бюджетті толықтырып, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету, аймақтық

дамуға ықпал ету. Сондықтан бұл салық түрлері қазіргі заманғы қаржы жүйесінде тек қана кіріс көзі емес, сонымен бірге экономиканы реттейтін тиімді тетік болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Дүйсенбаев К.Ш., Бекболатова Р.Ж. Салық салу негіздері. – Алматы: Экономика, 2020.
2. Жүнісов Б.А., Байжомартов Ү.С., Маманова А.М. Нарықтық экономика негіздері. – Алматы: Экономика, 2019.
3. Назарова Г.Ә. Қаржы және салық жүйесі. – Алматы: Экономика, 2021.
4. Окаев О.Қ. Қаржы жүйесінің теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17213025>
ОӘЖ 631.115.2

ЖЕР ЖӘНЕ МҮЛІК САЛЫҚТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТКЕ ӘСЕРІ

ЖАҢБЫР НҮРСАЯ АЛИАКБАРҚЫЗЫ
ӘЛДЕШ ӘСЕЛ ЕСЕНҒАЛИҚЫЗЫ
БЕКЖАНОВА АЯУЖАН ТАЛҒАТҚЫЗЫ
СЕРІК ҚАЙСАР СЕМСЕРХАНҰЛЫ
КЕНЖЕ ЕЛАМАН ҚУАТБЕКҰЛЫ

С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық зерттеу университеті, «Жер ресурстарын басқару және сәулет» институтының 4 курс студенттері

Ғылыми жетекшісі: **БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ**

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы жер және мүлік салығының қазіргі жағдайы, салық салуда кездесетін негізгі проблемалар мен оларды шешу жолдары қарастырылады. Атап айтқанда, кадастрлық және нарықтық бағаның сәйкессіздігі, мүліктің тіркелмеуі, салық заңнамасындағы түсініксіздік, ауылдық жерлердегі салық төлемінің төмендігі сынды өзекті мәселелер талданады. Автор шешім ретінде цифрландыру, әділ бағалау жүйесін енгізу, салықтық жеңілдіктер мен ақпараттық-түсіндіру шараларын ұсынады. Мақалада көрсетілген ұсыныстар салық жүйесінің тиімділігін арттыруға және бюджет түсімдерін ұлғайтуға бағытталған.

Түйін сөздер: Жер салығы, мүлік салығы, кадастр, салық заңнамасы, нарықтық баға, жергілікті бюджет, цифрландыру, салық реформасы, көлеңкелі экономика, салық саясаты.

1. Жер және мүлік салығына қатысты негізгі проблемалар

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан халқына 2006 жылға арналған жолдауында: “Салық және кеден саясатын реформалау күллі экономикалық жаңару саясатының маңызды құралы болуы керек.

Экономикамыздың жаңа салаларын әртараптандыру мен дамытуды ынталандыру, бұл салаларға шетел капиталы мен соны ілімді тарту мақсатында икемді салық және бюджет саясатын пайдалану маңызды. Өндірісті дамыту мен кеңейту мақсатында қосымша құн салығының мөлшерлемесін төмендету қажет деп санаймын.

Ірі салық төлеушілерден түскен салық түсімдерін жинауды тексеру үшін Қаржы министрлігінің Салық комитетінде арнаулы бөлім құруды ойластыру керек. Ол бөлім тексеру ісіне мүдделер қайшылығынан ада халықаралық аудиторлық фирмаларды тартуға тиіс.

Қатаң бюджет және салық тәртібі сақталуға тиіс”.

Салықтар- мемлекет біржақты тәртіптен заң жүзінде белгілеген, белгілі бір мөлшерде жүргізетін, қайтарымсыз және өтеусіз сипатта болатын бюджетке төленетін міндетті ақшалай төлемдер. Салықтар-мемлекеттік бюджетке заңды және жеке тұлғалардан белгілі бір мөлшерде және мерзімде түсетін міндетті төлемдер болып табылады.

Жер салығын енгізудегі ең бастысы жерді және басқада ресурстарды ұтымды пайдалана отырып, ауыл шаруашылық өндірісінің тиімділігін арттыру және шығынға қарсы механизмді құру. Сонымен қатар ол жерде әртүрлі шаруашылықты жүргізуге мүмкіндік беруі қажет. Рентаны төлеу бұл жер үлесін пайдалануға төлем емес, ол жақсы учаскесі барлардың ерекше монополиясы мен артықшылықтарын пайдалануына төлем. Бұл барлық азаматтардың жерге деген құқықтарын теңестіру құралы болып табылады.

Жер салығын енгізу және өндіріп алу жөніндегі мәселелермен шетелдік, ресейлік және қазақстандық ғалым экономистер айналысқан. Қазақстандық авторларды атап өтсек: Илиясов

Қ. Қ., Аубакиров Я. А., Махмудов Ф. О., Алиев Р., Құлпыбаев С., Нұрғалиева Г. К., Мухитдинов М. Т., Ермекбаева Б. Ж.

Қазақстан Республикасында жер салығы 1992 жылы енгізілді. Жерге салынатын салықты енгізу мынандай мақсаттарды көздеген: экономикалық әдістермен жерді ұтымды пайдалану және жерге орналастыру, жердің құнарлығын арттыру, оны қорғау жөніндегі шараларды жүргізу үшін, сонымен бірге аумақтың әлеуметтік-мәдени дамуы үшін бюджет кірістерін қалыптастыру. Жер салығын төлеу барлық жер иелері үшін (бірқатар жағдайларды қоспағанда) міндетті болды.

Қазақстан тәуелсіздік алғанынан бері жаңа құқықтық-нормативтік заңнамалар қабылданып, жаңа өзгерістер өріс ала бастады. Оның ішінде жер мәселесі, оның экономикалық әдістермен жерді ұтымды пайдалану, жерге орналастыру, жердің құнарлығын арттыру, оны қорғау шараларын т. б. ары қарай зерттеуді талап етеді. Осы мәселелер тақырыптың өзектілігін көрсетеді

“Жер салығы және жер қатынастарын реттеудегі рөлін” ашу, теорияны практикамен ұштастыру. Салықтардың мәні мен мазмұнын, атқаратын негізгі қызметтері мен қағидаттарын кеңінен ашу, Алматы облысы мен Қаратал ауданы бойынша салық комитеттеріне соңғы жылдардағы түскен жер салығының түрленуіне талдау жасау мен оның жергілікті бюджеттегі атқаратын рөлін анықтау, теориялық білімді бекіту мен кеңейту болып табылды. Жалпы жер және жер ресурстары экономикада өзінің мазмұнына қарай маңызды қызмет атқарады. Жер әр мемлекеттің негізгі байлығы, соның ішінде еліміздің қазіргі жағдайында үлкен рөл атқарады. Міне осы сияқты мәселелерді қарастыру болып табылады.

1. Жер салығының мазмұны, салық салу объектілері

Жеке тұлғалар мен шаруашылық жүргізуші субъектілердің қаржыларының бір бөлігін жерге төлем ретінде мемлекеттің өзіне алуын жер салығы деп аталады.

XX ғ. басында Н. Сухановтың жүргізген теориялық зерттеулері өз мәнділігін әлі күнге дейін жоғалтқан жоқ. Ол ренталық салымдарды сипаттай отырып: “ренталық салым екіге бөлінеді: біріншіден, қандай салық түрінде жер рентасын алуға болады және екіншіден, қандай жолмен рентаны қоғамдық қажеттілікке бағыттау, яғни қалай оны бөлуге болады және тек жер салығын салу арқылы ғана белгілі бір топ жер иеленушілерінің монополиясымен және артықшылықтарын басқалардың мүдделері үшін жоюға болады”.

1992 жылы жер салығы енгізіліп, оның көздегені жерді рационалды қолдану, жердің құнарлығын арттыру үшін түрлі қажетті шараларды жүзеге асыруды қамтамасыз ету болды. Нарықтық экономикаға көшуге байланысты Қазақстанда 1995 жылдан бастап жер реформасы іске асырыла бастады. Бұл реформаның негізгі мақсаты жер қатынастарын өзгерту, жаңа жер пайдаланушыларын және жер нарығын қалыптастыру. Жер реформасының нәтижесінде жер қоры қайта бөлініп, жерде әртүрлі шаруашылықтың түрлері қалыптасты. Бұрынғы колхоздар мен совхоздар акционерлік қоғамдар, шаруашылық серіктестіктері, шағын кәсіпорындар, шаруа қожалықтары ретінде қайта қалыптасты.

Жер салығының мақсаты - экономикалық әдістермен жерді ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету және жерді сақтау, құнарлығын арттыру, территориялардың әлеуметтік - мәдени дамуы үшін қажетті шараларды іске асыру арқылы бюджетке түсетін табыстарды құрау.

Жер салығы меншікті салықтарға жатады. Салықтың түпкі мақсаты меншікті тиімді пайдалануға ынталандару. Салықтардың мөлшері меншіктің көлеміне қарай белгіленеді: меншіктің көлемінің ірі болуы табыстың жоғары болуына кепілдік бермейді, егер салық жоқ болса, ірі меншік иелері көп артықшылықтарға ие болып, мүлікті дұрыс пайдалануға ұмтылыс еді. Меншік салықтары қоғам алдындағы салық жауапкершілігін бірдей көтеруге бағытталған нақты салықтарға жатады.

Қазіргі іске асырылып жатқан салық заңдарына сәйкес заңды және жеке тұлғалардың меншігі жыл сайын салық салуға жатады.

Жер салығын төлеушілер болып, Қазақстан Республикасының азаматтары, ұйымдар, серіктестіктер, мекемелер, сонымен бірге кәсіпорындар, халықаралық серіктестіктер және ұйымдар, шетел заңды тұлғалары және азаматтары, жер учаскесін пайдаланатын резидент еместер.

Салық салу мақсатында барлық жерлер олардың нысаналы арналымы мен тиістілігіне қарай санаттарға бөлінеді. Жердің белгілі бір немесе өзге санаттарға жататындығы жер заңнамасымен белгіленетін болды.

Салық салу мақсатындағы барлық жерлер олардың арналған нысанасы мен тиесілілігіне қарай мынадай санаттарға және салық салу объектілеріне бөлінеді:

- ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлерге;
- елді мекендер жерлеріне;
- өнеркәсіп, көлік, байланыс, қорғаныс және өзге де шаруашылық емес мақсаттағы жерлерге;
- ерекше қорғалатын табиғи аумақтар жерлеріне, сауықтыру, реакциялық және тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерге;
- орман қорының жерлеріне;
- су қорының жерлеріне;
- запастағы жерлерге жатқызылуына қарай қарастырылады.

Салық мөлшерлемелері жердің сапасына, тұрған орнына, сумен қамтамасыз етілуіне қарай сараланған және жер алаңының бір өлшеміне гектарға, шаршы метрге белгіленген. Базалық мөлшерлемелерге Үкімет жыл сайын белгілейтін болды. Бюджетке жер салығы жер учаскесінің орналасқан жері бойынша төленетіні заңмен бекітілді.

Жердің белгілі бір немесе өзге санатқа жататындығы Қазақстан Республикасының жер туралы заң актілерімен белгіленеді. Елді мекендер жерлері салық салу мақсаты үшін мынадай екі топқа бөлінген:

- тұрғын үй қоры, соның ішінде олардың жанындағы құрылыстар мен ғимараттар орналасқан жерлерді қоспағанда елді мекендер жерлері;
- тұрғын үй қоры, соның ішінде олардың жанындағы құрылыстар мен ғимараттар орналасқан жерлер.

Мыналар салық салу объектісі болып табылмайды: елді мекендердің ортақ пайдалануындағы жер учаскелері, алаңдар, көшелер, жолдар, өткелдер, жағалаулар, парктер, скверлер, су қоймалары, жағажайлар, зираттар және халықтың мұқтаждарын қанағаттандыруға арналған өзге де объектілер алып жатқан және соларға арналған жерлер елді мекендердің ортақ пайдалануындағы жерлерге жатады. Ортақ пайдаланудағы мемлекеттік автомобиль жолдары желісі алып жатқан жер учаскелері. Ортақ пайдаланудағы кәсіп берілген белдеудегі мемлекеттік автомобиль жолдары желісі алып жатқан жерлерге жер алаптары, көлік жүріп өтетін тарамдар, жол салымдары, жасанды құрылыстар, жол бойындағы резервтер мен өзге де жол қызметін көрсету жөніндегі құрылыстар, жол қызметінің қызметтік және тұрғын үй-жайлары, қардан қорғау екепелері мен жасыл желектер орналасқан жерлер.

Негізінде жер салығының мөлшері жер пайдалану құқығын, өтеусіз уақытша жер пайдалану құқығын куәландыратын құжаттар және жер ресурстарын басқару жөніндегі уәкілетті орган әр жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша берген жерлердің мемлекеттік сандық және сапалық есебінің деректері негізінде есептеледі.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерге салынатын салық- ауыл шаруашылығының қажеттері үшін берілген немесе осы мақсаттарға арналған жер ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер деп танылады. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер құрамына ауыл шаруашылығы алқаптары мен ауыл шаруашылығының жұмыс істеуіне қажетті ішкі шаруашылық жолдары, коммуникациялар, тұйық су айдындары, мелиорациялық жүйе, қора-жайлар мен ғимараттар орналасқан жерлер, сондай-ақ басқа да алқаптар (сор, құм, тақыр және ауыл шаруашылығы алқаптарының алабына қосылған басқа да алқаптар)

жатқызылады. Ауыл шаруашылығы алқаптарына егістіктер, тыңайған жерлер, көп жылдық екпелер егілген жер, шабындықтар мен жайлымдар жатады.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер:

- жеке меншікке - Қазақстан Республикасының азаматтарына өзіндік қосалқы шаруашылығын, бағбандықты, саяжай құрылысын дамыту үшін;
- жеке меншікке немесе жер пайдалануға - Қазақстан Республикасының жеке және заңды тұлғаларына шаруа (фермер) қожалығын жүргізуге, тауарлы ауыл шаруашылығы өндірісі, орман өсіру, ғылыми зерттеу, тәжірибе жүргізу және оқыту мақсатында, қосалқы ауыл шаруашылығын, бақша және мал шаруашылығын жүргізу үшін;
- шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға 10 жылға дейінгі мерзімге жалдау шарттарымен уақытша жер пайдалануға беріледі.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы арналмаған жерді пайдаланушы заңды тұлғалар жер салығын ағымдағы жылдың 20ақпанынан, 20 мамырынан, 20 тамызынан және 20 қарашада тең үлеспен төлейді.

Азаматтар мен заңды тұлғаларға жер пайдалануға немесе меншікке берілетін ауыл шаруашылығы алқаптарының сапасын мемлекеттік бағалау мақсатында республикалық бюджет қаражаты есебінен топырақты зерттеу, топырақ-мелиорациялық, геоботаникалық зерттеулер мен топырақты бағалау материалдары деректерінің негізінде ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер учаскелерінің паспорты жасалады. Жер учаскелері паспортының нысанын жер ресурстарын басқару жөніндегі орталық уәкілетті орган бекітеді.

Жер учаскесінің паспортын жасау жөніндегі жұмыстарды ұйымдастыру мен оны беруді жер ресурстарын басқару жөніндегі аумақтық органдар жүзеге асырады.

Ауыл шаруашылығы мақсатына арналған жерге салынатын жер салығының базалық ставкалары - азаматтардың жеке қосалқы шаруашылық жүргізуіне, бау-бақша және сая-жай құрылысына арнап берген жерлерін қоспағанда, 1 гектар есебімен белгіленіп, топырағының сапалығына қарай белгіленеді. «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Салық кодексінің 329-шы бабына сәйкес Ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлерге салынатын базалық салық ставкасы төмендегі кестеде көрсетілген.

Арнайы жер қоры. Жерді ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілердің арасында қайта бөлу мақсатымен ауыл шаруашылығы мақсатындағы жермен босалқы жер есебінен арнайы жер қоры құралады. Санитарлық нормалар мен талаптарға сай келетін ауыл шаруашылығы өнімін өндіруге мүмкіндік бермейтін жер учаскелері арнайы жер қорына енгізілмейді.

Шешу жолдары

1. Кадастрлық құнды жаңарту және нақтылау
 - Жер мен мүліктің цифрлық бағалау жүйесін енгізу;
 - Бағалауды нарықтық құнға жақындату;
 - Әділ салық жүйесін қалыптастыру.
2. Мүлікті толық цифрландыру және тіркеу
 - Халық пен кәсіпкерлердің мүліктерін автоматтандырылған кадастр жүйесінде тіркеуді міндеттеу;
 - «Көлеңкелі мүлік» анықталған жағдайда салықтық ынталандыру немесе жеңілдікпен тіркеу шараларын қолдану.
3. Салықтық сауаттылықты арттыру
 - Халық арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
 - Салық төлеу тәртібін жеңіл әрі түсінікті ету;
 - Онлайн калькуляторлар, кеңес беру платформаларын дамыту.
4. Ауыл тұрғындарына жеңілдіктер беру
 - Әлеуметтік осал топтарға салықтан босату немесе уақытша жеңілдіктер енгізу;
 - Ауыл әкімдіктеріне мақсатты субсидиялар бөлу.
5. Әкімшілік ресурстарды күшейту

Мүлік салығы – жеке және заңды тұлғалардың меншігіндегі жылжымайтын мүлікке салынатын салық. Оған үйлер, ғимараттар, құрылыстар, өндірістік нысандар кіреді.

Бұл екі салықтың дұрыс әрі әділ жиналуы — елдің әлеуметтік тұрақтылығы мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының тұрақты жұмыс істеуінің кепілі.

Негізгі проблемалар

1. Кадастрлық құн мен нарықтық бағаның алшақтығы

Көп жағдайда жер мен мүлікке салынатын салық кадастрлық құнға негізделіп есептеледі. Алайда бұл баға нарықтық құннан бірнеше есе төмен немесе жоғары болуы мүмкін. Бұл:

- салықтың әділетсіз есептелуіне;
- бюджеттің толық толмауына;
- кейбір азаматтардың салықтан жалтаруына себеп болады.

2. Мүліктің толық тіркелмеуі және көлеңкелі экономика

Көптеген тұрғын үй, ғимараттар немес...

- Салық қызметкерлерінің санын арттыру;
- Цифрлық бақылау құралдарын енгізу (мысалы, дрондармен жер учаскелерін бақылау);
- Салық төлеуден жалтарғандарға тиімді шаралар қолдану.

Қорытынды

Қазақстанда жер және мүлік салығы – экономикалық және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ететін маңызды салық түрлері. Бірақ қазіргі таңда бұл салада бірқатар жүйелі проблемалар бар. Оларды шешу үшін нақты қадамдар мен реформалар қажет: кадастр жүйесін жаңарту, цифрландыруды толық енгізу, заңнаманы жетілдіру, салық мәдениетін арттыру.

Әділ әрі тиімді салық жүйесі – халық сенімін арттырып қана қоймай, жергілікті өзін-өзі басқаруды және мемлекеттік бюджетті тұрақты қалыптастырудың кепілі болады.

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ ECONOMICAL SCIENCES

БЕЙСЕМБАЙ НҰРАЙ МЕЙРАМҚЫЗЫ, ЕРАЛИЕВ АЙДОС ДОСАЛЫҰЛЫ, АМАНГЕЛДІ МӨЛДІР МӘДИҚЫЗЫ, МӘЛІК АЯУЛЫМ ЗЕЙІЛБЕКҚЫЗЫ, МАХМУТОВА ТАҢШОЛПАН БАЙБОЛҚЫЗЫ, БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ [АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН] ЖЕР УЧАСКЕЛЕРІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ (САЛЫСТЫРМАЛЫ САТУ, КІРІС, ШЫҒЫН).....3

ӘРІПҚОЖА ДИАНА ЕРАЛХАНҚЫЗЫ, СЫРБАЕВА ГҮЛНАЗ АБДУМАЛИКҚЫЗЫ, САТЫБАЛДЫ АРУЖАН ҚАЛМЫРЗАҚЫЗЫ, ОРАҚОВА ПАНАЖАН ТӨЛЕГЕНҚЫЗЫ, СУЛТАНКЕРЕЕВА ЗАРИНА ЕРКІНҚЫЗЫ, БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ [АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН] ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕДЕГІ МҮЛІК САЛЫҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....6

МУСАХАН ЭЛЬДАР ҚАЙЫРБЕКҰЛЫ, КЕНЕСАРЫ ДІНМҰХАММЕД АСХАТҰЛЫ, ЕРАЛИЕВ АЙДОС ДОСАЛЫҰЛЫ, ЖҰМАХАН АЛДИЯР БАУЫРЖАНҰЛЫ, АЙТМАҒАМБЕТОВ ДАМИР НҰРЛАНҰЛЫ, БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ [АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН] ЖЕР САЛЫҒЫ МЕН МҮЛІК САЛЫҒЫН ЕСЕПТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....8

НҰРЛАНҰЛЫ ЕРНҰР, СУЛТАНОВ ДАУРЕН ТАЛГАТОВИЧ, ЖАҚЫП ЖЕҢІС ҚАНАТҰЛЫ, ЕРСАИН АРСЕН НҰРҒАЗЫҰЛЫ, АБДУАЛИ НҰРСҰЛТАН ЖАРҚЫНБЕКҰЛЫ, БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ [АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН] ЖЕР ЖӘНЕ МҮЛІК САЛЫҚТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТКЕ ӘСЕРІ.....11

МАХМУТОВА ТАҢШОЛПАН БАЙБОЛҚЫЗЫ, БЕЙСЕМБАЙ НҰРАЙ МЕЙРАМҚЫЗЫ, БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ [АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН] ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕРГЕ ЖӘНЕ МҮЛІККЕ САЛЫҚ САЛУДЫ РЕТТЕЙТІН ЗАҢНАМАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....14

АГИМБАЕВА ДАНА ЕРБОЛҚЫЗЫ, ТОКЕНОВА АНЖЕЛА ЖАНАТОВНА, ӘМІРХАН МЕРЕЙ ДУЛАТҚЫЗЫ, СЕРІК СЫМБАТ ЕРЖІГІТҚЫЗЫ, ЕЛІКБАЙ БАЛГЕРІМ ЖОМАРҚЫЗЫ, БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ [АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН] ЖЕРГЕ ЖӘНЕ МҮЛІККЕ САЛЫҚ САЛУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘНІ МЕН РӨЛІ.....16

ЖАҢБЫР НҰРСАЯ АЛИАКБАРҚЫЗЫ, ӘЛДЕШ ӘСЕЛ ЕСЕНҒАЛИҚЫЗЫ, БЕКЖАНОВА АЯУЖАН ТАЛҒАТҚЫЗЫ, СЕРІК ҚАЙСАР СЕМСЕРХАНҰЛЫ, КЕНЖЕ ЕЛАМАН ҚУАТБЕКҰЛЫ, БЕРИСТЕНОВ АЙДАРБЕК ТАЙНИГАЗЫНОВИЧ [АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН] ЖЕР ЖӘНЕ МҮЛІК САЛЫҚТАРЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТКЕ ӘСЕРІ.....19

"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

Контакт

els.education23@mail.ru

Наш сайт

irc-els.com

